

PAPER DETAILS

TITLE: AHLÂKÎ SORUNLARA HADISLERDEN BAZI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

AUTHORS: Erdogan KÖYCÜ

PAGES: 109-127

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/612355>

Field : Theology

Type : Review Article

Received: 30.11.2018 - **Accepted:** 29.12.2018

Ahlâkî Sorunlara Hadislerden Bazı Çözüm Önerileri*

Erdoğan KÖYCÜ

Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Ankara, TÜRKİYE

Email: ekoycu@bartin.edu.tr

Özet

Ahlâk kavramının kelime ve terim anlamı yanında Peygamberimizin (s.a.s.) Kur'ân'ı Kerîm'de tavsif edilen ahlâkına ve numûne-i imtisâl oluşu ele alınarak, “Mizânda en ağır basan ahlâktır.” ölçüsünün toplumda denge unsuru olabilmesi ve sağlıklı bir toplumun inşası ancak güzel ahlâk marifeti ve güzel ahlâklı insanların gayretleriyle inşa edilebileceği vurgulanmıştır.

İslâm Tarihi'nde “Ashâb-ı Suffa” diye tesmiye edilen güzide bir topluluğa Peygamberimizin, rol-model olduğunu ve yetiştirdiği bu nesil gibi bir neslin onun güzel ahlâkını ölçü olarak yaşayan kişilerden teşekkül edebileceği ifade edilmiştir. “Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'tan kork. Kötülük işlersen, hemen arkasından iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün. İnsanlarla güzel geçin!” hadisinin mu'cibince bir toplumun ancak tavsîf edilen ölçüler doğrultusunda yaşayabildiği müddetçe sağlam temeller üzerinde ayakta durabileceğine ve değerlerini koruyabileceğine dikkat çekilmiş, ahlâkî sorunlara dair hadislerden bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ahlâk, Etik, Ahlâkî Sorunlar, Hadislerden Çözüm Önerileri.

NOT: Bu makale, 24-27 Nisan 2018 tarihleri arasında Lviv/Ukrayna'da düzenlenen 6. Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi'nde sözlü olarak sunulan “Ahlâkî Sorunlara Hadislerden Bazı Çözüm Önerileri” adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.

Abstract

We have presented some examples of the moral and moral meaning of the concept of morality, as well as the morality of the Prophet (p.b.u.h.) and the defining moment in the Qur'an. For example as it stated in the hadith as per the definition of its own: "The overriding morality in Scales" element of balance in the measure of society can and build a healthy society but the emphasis can be built with the beautiful morality ingenuity and good moral people's efforts.

In Islamic History named the Ashab-i Suffa eminent role-model of community and the ideal of a generation will also be referred to as the measure may consist of people who have good morals of the Our Prophet: "No matter where and how fear Allah. If you commit evil that made good immediately after he swept're evil. Beautiful people go!" It has been pointed out that a society in its hadith can only stand on solid foundations and maintain its values as long as it lives in the direction of the recommendations and some solutions are offered from the hadiths about the moral problems.

Key Words: Hadiths, Moral, Moral Problems, Ethic, Solutions from Hadiths.

Giriş

Ahlâk ve Din, sürekli beraber zikredilen iki kavramdır. Birisi olmazsa diğerrinin de olmamasını gerekli gördüğümüz iki kavram olarak telakki edebiliriz.

Araştırmamızda ahlâkın tanımı üzerinde durulmuş, ahlâkın kaynağının ne olduğu tartışılmıştır. Güzel ahlâkın değerrinin Peygamberimiz (s.a.s.) ile özdeşleşmiş bir kavram olduğu işlenmeye çalışılmıştır.

Günümüzde problem olarak gördüğümüz bazı ahlâkî sorunlar âyet ve hadisler muvâcehesinde ele alınarak değerrlendirilmiş ve bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

1.Ahlâk Kelimesinin Kelime ve Terim Anlamları

1.1.Kelime Anlamı

Ahlâk, **ha-la-ka** kelimesinden türemiş olan bu kelime din, tabiat, secîyye anlamlarına gelir. (İbn Manzûr, 1990: 10, 86) **Ahlâk**, insanın yaratılıştan ya da sonra eğitimle kazandığı rûh ve kalp halleri, huylar ve töre anlamlarına da gelmektedir. (Özön, M.N., 1983: 28). (“**Nasîb**”, “**çok hayır**”, “**murûe (muruvvet)**”, “**dîn**” (el-Feyrûzâbâdî, 1138) Anlamlarına geldiği de zikredilmiştir.

Ahlâk kelimesinin Osmanlı Türkçesi’nde **Ahlâk-ı Hamîde** (beğenilecek ahlâk nitelikleri) Ahlâk-ı Hasene (güzel huylar), **Ahlâk-ı Redîe**, **Ahlâk-ı Zemîme**: (kötü ahlâk) **Gayr-i Ahlâkî** (ahlâksızca) terimlerinin kullanımı yanında (XX. yüzyılda) **Lâahlâk** (ahlâk dışı) şeklinde kullanımları da vardır. (Özön, M.N., 1983: 28).

Hadîs İlimleri’nde de bir râvîde bulunması gereken özellikler anlamında “**Ahlâku’r-Râvî**” terimi kullanılmış, Hadis râvîsinin ve ondan dinleyen (sâmi)’ talebesinin seçkin özelliklerden birisinin “**Ahlâku’s-Şerîfe**” Olması gerektiği izah edilmiştir. (el-Hatîb el-Bağdâdî, 1994: 1: 136-142).

1.2.Terim Anlamı

Terim olarak Ahlâk ise: “Umûmî bir hayat tarzını, bir grup davranış kuralını, davranış kuralları veya hayat tarzları üzerinde yapılan fikrî bir araştırmayı ifade etmek üzere üç farklı şekilde kullanılır. İslâm Ahlâkı derken birinci tarzda; Meslek Ahlâkı derken ikinci tarzda kullanılır. Üçüncü tarzda kullanıldığında ise Ahlâk Felsefesi’ni ifade eder.” (Kılıç, R., 2013: 1: 38).

Neyin “ahlâk” neyin “ahlâk olmadığı” neyi “ahlâklı” neyin “ahlâksız” olduğu, hangisi “beden yönüyle temizlik” veya “pislik” hangisi “rûhsal yönüyle temizlik” veya “pislik” olduğu üzerine yorumlar yapılmıştır. Yaman Arıkan, Bedenin sıhhat, sıhatsızlık, temizlik, pislik gibi olduğu gibi ruhun da ahlâklılık, ahlâksızlık hallerinin varlığından söz etmiş, hayvanlarda hareket ettiren ve bedene can verenin rûh olduğunu, insanlarda ise bunun ruh ve vicdan olduğuna dikkat çekmiştir. (Arıkan, Y., 1977: 13).

Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797) güzel ahlâkı şöyle tavsif etmiştir: “Güzel ahlâk, güler yüzlü olmak, iyiliği esirgemeyerek vermek ve ezâyı önlemektir.” (Tirmizî, 1992: Birr, 62).

İbrahim Çetintaş, Ahlâk İlmi'nin i'tikât ve ibâdetle birlikte 3 temel esastan birini teşkil ettiğini, Müslümanları siyasal, sosyal, kültürel, sanatsal, ekonomik ve hatta sportif alanlarda ibadet ve itikat alanının daha çok ahlâkî alanda şekillendirdiğini, üretilen her türlü değerın öznesi bir bütün olarak insan rûhu olduğundan diğer değersel niteliklerin temellerini oluşturan ve kaderini belirleyen bir mahiyet içerdiğini vurgulamıştır. (Çetintaş, İ., 2014: 12/23,109).

Ahlâkın kelime ve terim anlamlarını ve içerdiği alanlara yer verdikten sonra Ahlâkın kaynağının temellerini ele alalım.

2.Ahlâkın Kaynağı

Ahlâk'ın kaynağının ne olup olmadığı üzerinde tartışmalar mevcuttur. Ahlâkın kaynağıyla ilgili yapılan değerlendirmelerden biri şöyledir: “İslâm Düşüncesi'nde Ahlâk Bilimi, genel prensipler içermesi bakımından “**nazarî**” ve somut davranışları düzenlemesi bakımından “**amelî**” olmak üzere 2 kısma ayrılmıştır. Nazarî Ahlâk'ın üzerinde durduğu en önemli problem ahlâkî olanın bilgisinin kaynağı meselesidir.” (Kılıç, R.. 2013: 1, 39).

Peygamberimizin (s.a.s.) Kur'ân'ı Kerîm'de: “Sen, Yüce bir ahlâk üzerindesin.” Âyetiyle O'nun “**güzel ahlâkına**” (Kalem, 68/4). “Sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı ümit eden ve Allah'ı çok zikreden kimseler için Allah Rasûlü'nde güzel örnek vardır.” (Ahzâb, 33/21). Âyetiyle de “**numûne-i imtisâl**” oluşuna işaret edilmiştir. Recep Kılıç'ın bu ayetle ilgili olarak yaptığı yorumu dikkate değer buluyoruz: “İslâm, dinî ve ahlâkî gelişimini sağlayabilmesi için insana bir model sunmuştur. Bu ahlâkî model, Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed, Allah'ın buyruklarını insanlara sadece ulaştırmakla kalmamış, o buyrukları en iyi şekilde uygulayarak başka insanlara model de olmuştur.” (Kılıç, R.. 2013: 1, 39-40).

“İçlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, temizleyen, Kitap ve Hikmet'i öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur.” (Al-i İmrân, 3/164). Ayetinde ifade edildiği gibi Kitâb'ı ve Hikmet'i insanlara tebliğ edip, öğretecek olan da yine Hz. Peygamber'dir.

Kur'ân-ı Kerîm'de: “Yaş ve kuru müstesna olmamak üzere her şey apaçık bir Kitap'tadır.” (En'âm, 6/59) et-Taberî (ö. 310/923), bu ayetteki “Apaçık bir Kitap'ta olduğu” ifadesini: “Şu an mevcut olan ve henüz mevcut olmamış ama ileride mevcut olacak olan her şey, levh-i mahfûzda yazılıdır.” şeklinde tefsir etmiştir. (et-Taberî, 1988: 5, s. 213). Kur'ân'da zikredilen âyetlerde meselelerin temel prensipleri yani özü verilmiştir. Tafsîlâtı ve tatbîkâtı ise Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bırakılmıştır.

Hiz. Âişe'nin Rasûlullah'ın (s.a.s.) Ahlâkını Soranlara: “Siz Kur'ân okumuyor musunuz?” O'nun Ahlâkı Kur'ân'dı.” (*Ebû Hanîfe*, 1962: 169-170; *Müslim*, 1992: Salâtu'l-Müsâfirin, 139; Tirmizî, (1992), Birr, 69; Nesâî, (1992), Kıyâmu'l-Leyl, 2) Cevâbı da ahlâkın kaynağının ilahî temelli olduğunu ispata kâfi delildir. İbn Mâce ise “Kendisine

Rasûlullah'ın (s.a.s.) ahlâkını soran Sahâbe-i Kirâm'a Hz. Âişe'nin: "Siz Kur'an okumuyor musunuz?" diye sorduğunu, "Sen, yüce bir ahlâk üzeresin." Ayetini (Kalem, 68/4) zikrettiğini rivayet etmiştir. (*İbn Mâce*, 1992: Ahkâm, 14).

"Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer (bunu) yapmazsan O'nun peygamberliğini yapmamış olursun." (Mâide, 5/70). Âyetinden anladığımız kadarıyla Hz. Peygamber'e tevdi olunan tebliğ görevinin ifâsı ve inzâl olunan ayetlerin insanlara duyurulması veya öğretilmesi ve dolayısıyla muhataplarının, Kur'an'ın emir ve nehiyelerine uymalarının sağlanmasıdır. Çünkü Kur'an dinin esasıdır ve dinin hayâtiyeti ancak, O'nun getirdiği emir ve nehiyler ittibâ etmek suretiyle gerçekleşir. Bu nedenle ahlâk da onun tebliğ ve tebyîn ettiği dinin en önemli temellerinden birini teşkil ettiğinden "kaynağı ilâhîdir." diyebiliriz. Peygamberimizin (s.a.s.): "Ben, güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim." (Mâlik b. Enes, *Muvatta*, 1992: Husnu'l-Hulk, 8), Hadisi de hem tebliğ ettiği risâletin hem de güzel ahlâkının kaynağının ilâhî olduğuna delil teşkil etmektedir.

Mezkûr âyet ve hadislerden hareketle güzel ahlâkın kaynağının "ilâhî" olduğunu ifade edebiliriz. Ahlâk'ın kaynağının dayandığı Birinci Temel, Kur'an, İkinci Temel Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sünneti'dir.

Din ve Ahlâk'ın temelde aynı kaynaklı olduğu konusu ayrı bir araştırma konusunu teşkil ettiği için genel hatlarıyla değerlendirmekle iktifa ediyoruz.

3. Güzel Ahlâkın Değeri

"Kıyâmet günü, mü'minin Mizân'ında güzel ahlâktan daha ağır basan bir şey yoktur. Allah Teâla çirkin düşük söz sahiplerine buğz eder." (*Tirmizî*, 1992: Birr, 62). "Teraziye konulan hiçbir şey güzel ahlâktan daha ağır değildir. Güzel ahlâk sahibi, bu sayede oruç ve namaz sahibinin derecesine yükselir." (*Tirmizî*, 1992: Birr, 62). Mezkûr hadislerde vurgulanan: "Mizân'da en ağır basan ahlâktır." ölçüsünün toplumda denge unsuru olabilmesi, sağlıklı bir toplumun inşası da ancak güzel ahlâk marifeti ve güzel ahlâklı insanların gayretleriyle inşa edilebileceğine inancımız tamdır. "Kendisi himmete muhtaç dede, nerde kaldı gayriye himmet ede." Beytinde de ifade edildiği veçhile kendisine faydası olmayan bir kişinin ne ailesine ne topluma ne de insanlık namına yapacağı bir şeyin olmayacağı kanaatini taşıyoruz.

Peygamberimizin (s.a.s.): "Sizin en hayırlınız ahlâkı en güzel olanınızdır." (*Tirmizî*, 1992: Birr, 47). Hadisinde hayırlı olanla, ahlâkı güzel olanı özdeş hâle getirmiştir. "İnsanları Cennet'e en çok girdiren amel nedir? Diye Rasûlullah'a (s.a.s.): sorulduğunda: "Allah'a karşı saygı ve güzel ahlâktır." buyurmuş olması da güzel ahlâkın Cennet'e vesile olan bir etken ve mü'minin en bâriz vasıflarından biri olduğuna dikkat çekilmiş olduğunu göstermeye kâfidir.

Toplumların yükseliş ve düşüşleri de ahlâklarının durumuyla ilgilidir. Zira Allah ve Rasûllerinin emir ve yasaklarına riâyet edenlerin Kur'an'ın tabiriyle el-Emru bi'l-Ma'rûf ve'n-Nehyu ani'l-münker yapan (iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan) ("Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenâlıktan alıkoyan, Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz. Kitap Ehli inanmış olsalardı, kendileri için daha hayırlı olurdu; içlerinde

inananlar olmakla beraber, çoğu yoldan çıkmıştır.” (Âl-i İmrân, 3/110). Huzur ve sukûn içinde yaşamalarına rağmen Allah’ın emir ve yasaklarına riâyet etmeyen (Nûh (a.s.), (A’râf, 7/59-64). Hûd (a.s.) (Âd) A’râf, 7/65-72), Sâlih (a.s.) (Semûd), (A’râf, 7/73-79), Lût (a.s.), (A’râf, 7/80-84). Şuayb (a.s.) (Medyen), (A’râf, 7/85-93), kavimleri ile İsrailoğulları (Bakara, 2/55-61,67-74; A’râf, 7/138-140) gibi bazı toplumların düşer oldukları belâ ve musîbetler yüzünden sıkıntı ve zilletten kurtulamamaları Kur’ân-ı Kerîm’in gelecek nesillere ibret ve ikâz için kaydettiği hadiselerdir.

4.Ahlâkî Sorunlara Hadislerden Bazı Çözüm Önerileri

İnsanlığın geçmişten günümüze karşılaştığı problemlerin temelinde şüphesiz bilinçli olarak ahlâkî kuralları ihlâl etme, ahlâkî davranışlardan uzak kalma veya ahlâkî kurallara duyarsız kalma şeklinde sebepler vardır. Ahlâkî kuralların bilinçli ya da bilinçsiz olarak ihlâli ise kişinin hem kendine hem ailesine hem de çevresine zarar vermektedir.

Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde ele alınan bazı ahlâkî sorunlara çözüm önerileri sunacağız. Bu konular, Kur’ân’da ve hadislerde zikredilen konulardan bazı örneklemeler yapmakla sınırlıdır. O konuda zikredilen âyetler ve hadisleri beraber mütalaa edelim:

Öncelikle Tevhîd (Allah’ın varlığına ve birliğine iman etmek) esas olduğu için biz imanî meselelere girmek istemiyoruz. Bütün Peygamberlerin risâletlerinin temel hedefi de zaten insanlara: “Allah’a kulluk ve tâğutu red” prensiplerini tebliğdir. (Nahl, 16/36).

Allah Tealâ, kendisine ortak koşulması dışında diğer günahları affedeceğini de beyan buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah’a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.” (Nisâ, 4/48). “Ey hayatını isrâf etmiş kullarım Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah, bütün günahları affeder. O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (Zümer, 39/53).

“De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahiy ediliyor. Artık O’na yönelin ve O’ndan bağışlanma dileyin. Allah’a ortak koşanların vay hâline!” (Fussilet, 41/6) âyetlerinde bir olan Allah’a iman ve O’na ortak koşmama temel alınmış, ortak koşanın ise günah işleyerek Allah’a iftira etmiş olduğu ve asla bağışlanmayacağı vurgulanmıştır.

Peygamberimiz (s.a.s.): “Kim Allah’ı hiçbir şeye ortak kılmadan ölürse, Cennet’e girer. Kim Allah’a bir şeyi ortak koşarak ölürse, Cehennem’e girer.” Buyurdu. “Cibril bana: “Senin ümmetinden kim Allah’a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse Cennet’e girer.” Müjdesini verdi. “Zinâ ve Hırsızlık yapsa da mı?” dedim. “Zinâ ve hırsızlık yapsa da.” dedi. (Müslim, 1992: İman, 40).

Peygamberimiz de (s.a.s.) peygamberlerin gönderiliş amacını da şöyle beyan etmiştir: “Ben ve benden önceki peygamberlerin en önemli ikrâr ve çağırısı: “Bir olan, eşi-ortağı bulunmayan Allah’tan başka ilâh yoktur.” sözüdür.” (İmam Mâlik, *Muvatta*, 1992: Kur’ân, 8).

Muâz b. Cebel'den (ö. 18/639) şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a.s.): “Ey Muâz! Allah’ın, kullar üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?” buyurdu. Muâz: “Allah ve Rasûlü bilir.” dedi. Peygamber (s.a.s.): “Allah’ın, kullar üzerindeki hakkı, sadece O’na kulluk etmeleri ve hiç bir şeyi O’na ortak koşmamalarıdır.” “Pekiye Kulların, Allah üzerindeki hakları nedir, onu bilir misin?” buyurdu. Muâz: “Allah ve Rasûlü bilir.” dedi. Peygamber (s.a.s.) “(Hiç bir şeyi kendisine ortak koşmayan) kulları cezalandırmamasıdır.” buyurdu. Bazı rivayetlerde şu ilave de bulunmaktadır. Muâz: “Ey Allah’ın Rasûlü! Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Müjdeleme! Onlar buna güvenip tembellik edebilirler.” buyurdu. (*Buhârî*: 1992: Cihâd, 46, Libâs, 101. İsti’zân, 30, Tevhîd, 1; *Müslim*, 1992: İman, 53; *Tirmizî*, 1992: İman, 18; *İbn Mâce*, Zuhd, 35).

Allah’a ve Rasûlüne imanın yanında Rasûlullah’ı (s.a.s.) çocuğumuzdan, babamızdan ve bütün insanlardan daha fazla sevmek (*Buhârî*, 1992: İman, 8) ve emirlerine itaatin de üzerimize bir vecîbe olduğu: “Ey Muhammed de ki: “Allah’ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.” (Âl-i İmrân, 3/31). “Peygambere itaat eden Allah’a itaat etmiş olur.” (Nisâ, 4/80). Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.” (Nisâ, 4/59) ayetleriyle beyan edilmiştir.

Ebû Hureyre’den rivayet edilen bir hadiste de Allah’a, Rasûlüne ve emîre itaat şöyle vurgulanmıştır: “Bana itaat eden kimse, muhakkak ki Allah’a itaat etmiş olur; bana isyân eden de muhakkak Allah’a isyân etmiş olur. Emîre itaat eden kimse, muhakkak ki bana itaat etmiş olur; Emir isyan eden kimse, bana isyan etmiş olur. (Hemmâm b. Munebbih, 1966: 82), Ümmü Ümâme Sudayy İbn Aclân el-Bâhilî’den rivayet edildiğine göre: “Allah’tan korkunuz. Beş vakit namazınızı kılınız. Ramazan orucunuzu tutunuz. Mallarınızın zekâtını veriniz. Emîrlerinize itaat ediniz. Rabbinizin Cennet’ine girersiniz.” (*Tirmizî*, 1992: Cum’a, 80). Hadisi de hem Allah’a hem Rasûlüne hem de emîre itaatı bir vecîbe olarak takdim etmiştir.

4.1.Güzel Ahlâklı Olmak

Peygamberimiz (s.a.s.): “Ben, güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.” (İmam Mâlik, *Muvatta*, Husnu’l-Hulk, 8) buyurmuştur.

“Mizân’da güzel ahlâktan daha ağır basan bir şey yoktur. Güzel ahlâk sahibi, ahlâkı sayesinde, namaz ve oruç sahibinin derecesine ulaşır.” (*Tirmizî*, 1992: Birr, 62). Hadisinde ve Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet edilen bir hadiste: “İki haslet bir araya gelmez. Cimrilik ve kötü ahlâk.” (*Tirmizî*, 1992: Birr, 41). Şeklinde ifade edilen güzel ahlâkın ne derece ehemmiyet taşıdığına ve insanın ma’nen derecesini yükselttiğine, cimrilik ve kötü ahlâkın ise Müslümanda bulunmaması gereken iki kötü huy olduğuna dikkat çekilmiştir.

Ebû Abdullah el-Cedelî, Hz. Âişe’ye: “Rasûlullah’ın ahlâkından sorduğunda: “Ne yaratılıştan kaba ne de sonradan kabalaşan ne de çarşılarında bağırان kişi idi. Kötülüğe

karşı kötülükle mukâbele etmez fakat onu affeder, bağışlardı.” (Tirmizî, 1992: Birr, 69). Enes b. Mâlik’in şu tespiti Rasûlullah’ın güzel ahlâk sahibi olduğunu gösteren delillerdendir: “Rasûlullah (s.a.s.) 10 yıl hizmet ettim. Bana hiçbir zaman “ üf” demedi ve yaptığım bir iş için “Bunu neden yaptın?” veya yapmadığım bir iş için bunu neden yapmadın?” Demedi. Rasûlullah (s.a.s.), İnsanların ahlâkça en güzeli idi. Elimini değdiği ne hazz (yün ve ipek karışımı) ne de ipek ne de herhangi bir şey Rasûlullah’ın el ayasından daha yumuşak değildi ve ben Rasûlullah’ın terinden daha güzel kokan asla bir misk veya tır koklamadım.” (Tirmizî, 1992: Birr, 69).

Câbir b. Abdillâh’tan rivayet edilen bir hadiste: “Kıyâmet Günü’nde bana en sevgili ve meclis bakımından en yakın olanınız, ahlâkça en güzel olanınızdır ve Kıyâmet Günü’nde bana en sevimsiz ve benden en uzak olanınız saçmalayan, boşboğazlar mütefeyhıklardır. (Sahâbe-i Kirâm): “Saçmalayan ve boşboğazları bildik, mütefeyhıklar kimdir?” diye sordukların da: “Büyüklik taslayanlardır.” cevabını vermiştir. (Tirmizî, 1992: Birr, 71). “İnsanların en hayırlısı kimdir?” Diye soran bir adama: “ Ömrü uzun, ameli güzel olandır.” (Tirmizî, 1992: Zuhd, 21, 22). Cevabını vermesi de ahlâkın ne kadar öneme hâiz olduğunu ortaya koyan bir karînedir. “Kişinin İslâm’ının güzelliği, boş şeyleri terk etmesidir.” (Tirmizî, 1992: Zuhd, 11). Buyurması da kişinin ahlâkının temel vasıflarından birinin, faydasız ve boş şeylerden uzak olması olarak değerlendirebiliriz. Kişinin ahlâkının göstergesi hem kendi hem de diğer insanlar için faydalı işlerle meşgul olmasıdır.

4.2.İyilik Yapmak ve İyiliği Emredip Kötülükten Alıkoymak

Allah Tealâ: “Kim sâlih bir amel işlerse, kendi lehine işlemiş olur. Kim de kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.” Câsiye, 45/15. “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezâsını görecektir.” (Zilzâl, 99/7-8) ayetleriyle iyilik yapanın kendi lehine iyilik yaptığını, kötülük yapanın ise kendi aleyhine kötülük yaptığını ifade etmiştir.

“el-Emru bi’l-ma’rûf ve’n-Nehyu ani’l-münker” diye tavsif edilen “iyiliği emredip kötülükten alıkoymak” Rabbimizin emirlerinden biridir: “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a iman edersiniz...” (Âl-i İmrân, 3/110). Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/71) ayetleriyle bunu beyan etmiştir.

Peygamberimiz ise: “Kişi için ma’rûfu yapıp şerden kaçınmanın da sadaka olduğunu”, (Buhârî, 1992: Zekât, 30) ifade etmiş, “Her iyiliğin, sadaka olduğunu”, (Tirmizî, 1992: Birr, 45). Herhangi bir iyiliğin de hafife alınmaması gerektiğini: “Sizden biriniz iyiliğin herhangi bir miktarını sakın hakîr görmesin. Şayet (iyilik yapmak için bir şey) bulamazsa bu durumda kardeşini güler yüzle karşılasın. Et satın aldığı veya bir tencere yemek pişirdiğinde onun suyunu bol koy ve ondan bir avuç (kâse) komşuna ver.” (Tirmizî, 1992:

Birr, 30) şeklinde ifade etmiş : “Sizden kim bir münker görürse onu eliyle düzeltsin, ona gücü yetmiyorsa onu diliyle düzeltsin. Ona da gücü yetmiyorsa kalben buğzetsin. Bu da imanın en zayıf derecesidir.” (Muslim, İman, 78; *İbn Mâce*, 1992: Fiten, 20). “Dua etmeden ve duanıza icâbet edilmeden ma’rûfu emrediniz ve münkerden sakındırınız.” (*İbn Mâce*, 1992: Fiten, 20) buyurarak münkerât karşısında takınmamız tavırları ve bunların derecelerini beyan etmiştir.

Allah, “Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir.” (Hûd, 11/114). Ayetinde beyan buyurduğu gibi Rasûlullah (s.a.s.) de: “Nerede ve nasıl olursan ol, Allah’tan kork. Kötülük işlersen, hemen arkasından iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün. İnsanlarla güzel geçin!” (*Tirmizî*, 1992: Birr, 55) sözüyle kötülükleri iyiliklerle sava bileceğimize işaret etmiştir.

4.3.Doğru Sözlü Olmak

Allah Teâlâ: “Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.” (Tevbe, 9/119) ayetinde Allah’tan korkmanın yanında doğru olmayı da şîâr edinmemiz gerektiğine vurgu yapmıştır.

“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.” (Hûd, 11/112). “Hepiniz Allah’a giden doğru yolu tutun, O’ndan bağışlanmak dileyin.” (Fussilet, 41/6). “Allah, şöyle diyecek: “Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür.” Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. İşte bu büyük başarıdır.” (Mâide, 5/119). “Ey iman edenler! Allah’tan sakının ve sözün en doğrusunu söyleyin ki Allah, amellerinizi ıslâh etsin ve günahlarınızı bağışlasın.” (Ahzâb, 33/70-71) ayetleri doğruluğun ve doğru sözlü olmanın önemini ortaya koymaya kâfi delillerdir.

“Doğru sözlü, doğru özlü erkek ve kadınlara Allah, bağışlanma ve büyük bir ecir hazırlamıştır.” (Ahzâb, 33/35). “Allah’a karşı dürüst ve samimi davransalardı elbette kendileri için çok daha iyi olurdu.” (Muhammed, 47/21). “Şüphesiz Rabbimiz Allah’tır.” deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de. Onlar cennetliklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık, orada sürekli kalacaklardır.” (Ahkâf, 46/13-14). “Şüphesiz “Rabbimiz Allah’tır.” deyip de sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: “Korkmayın, üzülmeyin, size va’dedilmekte olan Cennetle sevinin!” (Fussilet, 41/30). “Ey İman Edenler! Allah’tan korkun ve doğru konuşun.” (Ahzâb, 33/70) ayetlerinde doğruluğun kişinin lehine olduğu, doğru olan kadın ve erkeğin Cennet’le mükâfatlandırılacağı ifade edilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.s.) ise: “Hiç şüphe yok ki doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de Cennet’e götürür. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında siddîk (doğru sözlü) diye yazılır. Yalancılık kötülüğe götürür. Kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında kezzâb (yalancı) diye yazılır.” (*Buhârî*, 1992: Edeb, 69; *Müslim*, 1992: Birr, 105; *Tirmizî*, 1992: Birr, 46; *İbn Mâce*, 1992: Mukaddime, 7). “İnsanların en şerlisi, birilerine bir yüzle diğerlerine de başka bir yüzle gelendir.” (*Ebû Dâvûd*, 1992: Edeb, 24). Abdullah b. Sufyân, Peygamberimize (s.a.s.): “Ey Allah’ın Rasûlü bana sınıksı

sarılacağım bir amel söyle!” dedim. Rasûlullah (s.a.s.): “Rabbim Allah’tır de sonra dosdoğru ol.” Buyurdu. “Ey Allah’ın Rasûlü hakkımda korkacağım şeyin en tehlikelisi nedir? Dedim. Mübârek dilini tuttu sonra: “İşte budur.” Buyurdu. (*Tirmizî*, 1992: Zuhd, 61). Hadislerinde doğruluğun Cennet’e, yalancılığın ise Cehennem’e sevk eden bir haslet olduğunu ve insanların en şerlisinin ise ikiyüzlü kimse olduğunu ifade etmiş, “Münâfiğın alâmetinin 3 olduğunu, konuştuğunda yalan söylediğini, kendisine bir emânet verildiğinde ihânet ettiğini ve va’d ettiğinde de va’dinden döndüğünü” beyan etmiştir. (*Buhârî*, 1992: Şehâdât, 28).

Ebû Sufyân b. Harb’in naklettiğine göre Bizans Kralı Herakliyas ile arasında geçen hâdis de Hz. Peygamberin (s.a.s.) tebliğinde esas aldığı hususların başında doğruluğun geldiğini ispata dair bir belge niteliği taşımaktadır: “Herakliyas : “O, adam size neleri emrediyor? Diye sordu. Ben de: “Sadece Allah’a kulluk ediniz, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayınız. Atalarınızın söylediklerini terk ediniz.” diyor ve bize namaz kılmayı, sözde ve işte doğruluğu, iffetli yaşamayı ve akraba ile ilgilenmeyi emrediyor.” dedim. (*Buhârî*, 1992: Bedyu’l-Vahy, 6, Şehâdât, 28; *Müslim*, 1992: Cihâd, 74).

Ebû Amr (veya Ebû Amre) Süfyân b. Abdillâh şöyle dedi: “Yâ Rasûlallah! Bana İslâm’ı öylesine tanıt ki onu bir daha senden başkasına sormaya ihtiyaç hissetmeyeyim.” dedim. Rasûlullah (s.a.s.): “Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol!” buyurdu. (*Müslim*, 1992: İmân, 62; *İbn Mâce*, 1992: Fiten, 12). “Hiç birinizi sadece ameli kurtaramaz. Fakat doğru yoldan ayrılmayın. İbadette ifrata gitmeyin. Sahâbe-i Kirâm: “Yâ Rasûlallah Senin de mi amelin kurtaramaz.” Diye sordular. (Rasûlullah): “Beni de sadece amelim kurtaramaz. Meğerki Allah Tealâ beni rahmet ve fazlı ile örtmüş olsun.” Buyurdu. (Hemmâm b. Munebbih, 1966: 72; *Buhârî*, 1992: Rikâk, 18; Merdâ, 19; *İbn Mâce*, 1992: Zuhd, 20). Ayet ve hadislerde bunlar gibi istikâmet/doğruluk üzerine yapılan vurgulardan hareketle İslâm Ahlâkı’nın en önemli prensiplerinden birinin doğru olmak olduğu söylenebilir.” (Kılıç, R., 1: 39).

Câbir b. Abdillâh’ın rivayet ettiği bir hadisinte ise Allah’ın yolundan başka bir yol tutanın felâha eremeyeceği şöyle ifade edilmiştir: “Rasûlullah’ın yanındaydık, bir çizgi çizdi sonra onun sağına iki çizgi çizdi. Onun soluna da iki çizgi çizdi. Sonra elini çizginin ortasına koydu ve şöyle dedi: “Bu Allah’ın yoludur.” (*İbn Mâce*, 1992: Mukaddime, 1) Buyurdu ve sonra şu ayeti okudu: “Bu, dosdoğru olan yoluma uyun. Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara uymayın.” (*İbn Mâce*, 1992: Mukaddime, 1).

4.4.Adâletli Olma Haksızlık Yapmama

Allah Tealâ, adâletli davranmayı ve adâletin nasıl uygulanması gerektiğini de şu âyetlerle beyân etmiştir: “Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adâlet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adâletsizliğe itmesin. Âdil olun. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Mâide, 5/8).

“Ölçüyü ve tartıyı adâletle tam yapın. Biz herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutarız. (Birisi hakkında) konuştuğunuz zaman yakınınız bile olsa âdil olun.

Allah’a verdiğiniz sözü tutun. İşte bunları Allah size öğüt alasınız diye emretti.” (En’âm, 6/152). 3 emrin 3 de yasağın zikredildiği: “Şüphesiz Allah, adâleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder. Hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” (Nahl, 16/90). Ayetleri bir toplumun ahlâkının temel esaslarını vaz etmiş, bu esaslardan sapmanın ise ahlâkî bir davranış olmayacağına ahlâka muğayir bir davranış olacağına işaret edilmiştir.

Şuayb (a.s.) Peygamber olarak gönderildiği Medyen halkını ölçü ve tartı konusunda uyarmış ancak onlar ölçü ve tartıda hile yaptıklarından dolayı helâk edilmişlerdi: “Medyen halkına da kardeşleri Şu’ayb’ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Rabbinizden size açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmeyin. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk etmeyin. İnananlar iseniz bunlar sizin için hayırlıdır.” (A’râf, 7/85).

“Sizden önceki nesillerden akıllı başında kimseler yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan alıkoysalardı ya! Ancak içlerinden kendilerini kurtardığımız pek az kimse bunu yapmıştı. Zulmedenler ise içinde şımartıldıkları refâhın ardına düştüler ve günahkâr kimseler oldular. Rabbin, halkları sâlih ve ıslâh edici kimseler iken memleketleri zulmederek helâk etmez.” (Hûd, 11/115-116).

Huзейfe’den rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Herkes iyilik yaparsa biz de iyilik yaparız ve onlar haksızlık yaparsa biz de haksızlık yaparız.” Diyen kişisiz kimse gibi olmayın. Fakat kendinizi herkes iyilik yaparsa iyilik yapmaya ve şayet kötülük yaparsa haksızlık yapmamaya hazırlayınız.” (Tirmizî, 1992: Birr, 63).

“Kıyâmet gününde insanların Allah’u Teâlâ’ya en sevgili olanı ve Allah’a en yakın bulunanı âdil devlet başkanıdır.” (Tirmizî, Ahkâm, 4). “Doğrusu adâletle iş görenler, Allah katında nurdan minberler üzerinde Rahman’ın sağında olacaklardır.” (Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1992: 2, 160).

Mezkûr âyet ve hadisler de yakınımız bile olsa adâletli davranmak ve başkalarının haklarını yememek, zâlim idarecilere karşı hakkı gizlememek gibi davranışlar, güzel hasletlerden sayılmıştır.

Rasûlullah (s.a.s.), savaştan elde edilen ganîmetleri paylaşmaya başladı. Çok geçmeden Benî Temîm kabilesine mensup Zulhuveysira adlı bir bedevî geldi ve: “Yâ Rasûlallah Adâletli ol.” dedi. Peygamber (s.a.s.): “Yazıklar olsun sana! Ben de adâletli olmazsam, kim adâletli olabilir? Eğer adâletli olmazsam sen hüsrâna uğrarsın. Bütün ümitlerin boşa çıkar.” (Muslim, Zekât, 46) diyerek bu kişiye sitemde bulundu. Başka bir rivayete göre de taksîmât sırasında orada bulunan bir adam: “Vallahi bu adâlet gözetilmeyen, Allah rızası hedeflenmeyen bir taksîmdir.” dedi. Bunu haber alan Hz. Peygamberin yüzü kıpkırmızı kesildi. “Allah ve Rasûlü âdil olmazsa kim âdil olur!” dedikten sonra: “Allah Mûsâ’ya rahmet eylesin. O bundan daha çok eziyet görmesine rağmen sabretmişti.” buyurdu. (Muslim, Zekât, 46).

“Ebû Hureyre başka bir olayı şöyle anlatmıştır: “Biz her sabah Rasûlullah (s.a.s) ile birlikte oturuyorduk. Kendisi evine gitmek için ayağa kalktığında biz de ayağa kalkar ve o evine gidinceye kadar ayakta beklerdik. Bir gün kalkıp mescidin ortasına geldiğinde bedevî bir adam yanına gidip: “Ya Muhammed! Bana iki deve yükü zahîre ver sen bunu kendi malından ne de babanın malından veriyor değilsin.” Dedi. Bu arada arkadan kendisine yetişir yetişmez ridâsından tutmuş çekiyordu öyle ki boynu kıpkırmızı kesilmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), Hayır! Allah’tan bağışlanmamı dilerim. Fakat benim yakamı bırakmadan sana bir şey veremem.” Dedi. Bunu 3 defa tekrarladı. Sonra bir adam çağırdı ve ona: “ Bu adama biri arpa biri de hurma olmak üzere iki deve yükünü ver.” Buyurdu. (Ali Müttakî el-Hindî, 1993: 7: 220).

4.5.Güzel Nasîhat/Öğüt Vermek İnanmaya Zorlamamak

Allah Tealâ, Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hârûn’u (a.s.) Firâvun’a gönderirken: “Firâvûn’a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar.” (Tâhâ, 20/43-44). Emrini vermiştir.

Hz. Peygamber’e de (s.a.s.): “Sen Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et.” (Nahl, 16/125). “Sen öğüt ver, çünkü öğüt mü’minlere fayda verir.” (Zâriyât, 51/55). Emirleriyle muhâtaplarıyla nasıl mücâdele edebileceğini beyân etmiştir.

Tebliğ yaparken muhâtaplarına yumuşak sözle yaklaşmanın tesir edebileceğini, katı kalpli olmadığı için sözlerinin tesir ettiğini de: “Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın şüphesiz etrafından dağılıp gitmişlerdi.” (Âl-i İmrân, 3/159). “Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti beklerken onlardan yüz çevirecek olursan, onlara yumuşak söz söyle!” (İsrâ, 17/28). “Kullarıma söyle, (daima) güzel sözler söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.” (İsrâ, 17/53). “Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti beklerken onlardan yüz çevirecek olursan, onlara yumuşak söz söyle.” (İsrâ, 17/28). Ayetiyle Peygamberimize (s.a.s.) tebliğ ve insanları dine davette nasıl bir metot izleyeceğinin temel esaslarını ortaya koymuştur.

Allah Tealâ, tebliğde zorlamanın yeri olmadığını hem Peygamberimize hem de mü’minlere şöyle beyan etmiştir: “Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorluyor musun?”, (Yunus, 10/99). “Eğer Senin Rabbin dileseydi, dünyada ne kadar insan varsa hepsi imana gelirdi. Şimdi sen mi, imana gelsinler diye insanları zorlayacaksın? Allah’ın izni olmadıkça hiç bir kimsenin iman etmesi mümkün değildir.” (Yûnus, 10/99-100). “Sen dilediğin kimseyi hidâyete eristiremezsin lâkin ancak Allah dilediğini hidayete eristirir.” (Kasas, 28/56). Rasûlullah (s.a.s.) ölümü anında amcasına (Ebû Tâlib’e) “Allah’tan başka İlah yoktur de. Ben sana Kıyâmet Günü’nde şahitlik edeceğim.” Buyurdu. Allah itab etti ve: “Sen dilediğini hidâyete erdiremezsin.” (Kasas, 28/56) Ayetini nâzil etti.” (Muslim, 1992: İman, 39). “De ki: “İşte Rabbiniz tarafından gerçek geldi. Artık dileyen iman etsin,

dileyen inkâr etsin.” (Kehf, 18/29). “Bu mü’minler hâlâ öğrenmediler mi ki Allah dileseydi bütün insanları hidâyet eder, doğru yola koyardı.” (Ra’d, 13/31).

Hiz. Peygamber (s.a.s.), Tâif’e risâletini beyan için gitmiş, onun bu çağrısından hoşlanmayanların kendisini taşlandığında: “Allahım kavmimi bağışla, onlar bilmiyorlar.” (*Buhârî*, 1992: Enbiyâ, 54; *Müslim*, 1992: Cihâd, 104). Duası onları zorlamadığının ve sıkıntılarına göğüs gerdiğinin ifadeleridir. Bu da Rasûlullah’ın (s.a.s.): “Din nasîhattır.” buyurdu. Biz kendisine: “Kimin için nasîhattır? Dedik. Rasûlullah (s.a.s.): “Allah, Kitâbı, Rasûlü, tüm müslümanlar için nasîhattır.” (*Müslim*, 1992: İman, 95, *Buhârî*, 1992: İman, 42; *Ebû Davûd*, 1992: Edeb, 59; *Tirmizî*, 1992: Birr, 17). Hadisi sözlerinin fiiliyâta geçirilmiş hâlidir.

4.6. Anne Babaya İyilik Etmek

Allah Tealâ anne babaya iyilik yapmanın gereğini zikretmiş, annenin çektiği sıkıntıları örnek olarak sunmuş anne babaya iyi davranmanın ve onlara itaatin gereğini şöyle beyan etmiştir: “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” (Nisa, 4/36). “Rabbin, yalnız kendisine tapmanızı ve ana babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi, senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karşı “Öf” bile demeyesin, onları azarlamayasın. İkisine de hep tatlı söz söyleyesin.” (İsrâ, 17/23). Biz, insana anne, babasına iyi davranmayı emrettik...” Peygamberimiz (s.a.s.): “Anne babasına ihtiyarlık anında ikisine veya birisine ulaşır Cennet’e giremeyen burnu sürtülsün, burnu sürtülsün, burnu sürtülsün.” diye 3 defa tekrarladı.” (*Muslim*, 1992: Birr, 9).

Ebu Hureyre’den rivayet edilmiştir: “Bir adam gelerek: “Ey Allah’ın Rasûlü Kime iyilik edeyim?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.s.): “Annene!” diye cevap verdi. Adam: “Sonra kime?” “Annene!” diye cevap verdi. Adam tekrar: “Sonra kime?” dedi. Yine: “Annen!” diye cevap verdi. Adam tekrar sordu: “Sonra kime?” “Babana!” diye cevap verdi. (*Buhârî*, 1992: Edeb, 2; *Muslim*, 1992: Birr, 1; *İbn Mâce*, 1992: Edeb, 1).

Abdullah b. Mesûd: “Ey Allah’ın Rasûlü amellerin hangisi Cennet’e en yakınlaştıracıdır? Diye sordu. “Namazı vaktinde kılman.” Buyurdu. “Ey Allah’ın Rasûlü başka hangisi?” dedim. “Anne babaya iyilik.” Buyurdu. “Ey Allah’ın Rasûlü Başka hangisi?” Dedim. “Allah yolunda cihâd.” Buyurdu. (*Muslim*, 1992: İmân, 36).

Mezkûr âyet ve hadislerde anne ve babaya itaat ve iyiliğin ihtiyarladıklarında onlara gösterilmesi gereken şefkat ve merhametin ahlâkî bir erdem olduğuna vurgu yapılmıştır.

4.7. İnsanların Kusurunu Örtmek Bağışlayıcı Olmak ve Öfkesine Hâkim Olmak

Allah Tealâ: “Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.” (Âl-i İmran, 3/134) Buyurmuş, öfkeyi yenmenin, insanları affetmenin gereğini beyan etmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) de: “Kim bu dünyada bir kulun ayıbını örterse Allah da onun ayıbını Kıyâmet’te örter.” Buyurmuş, (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1992: 6, 145; Müslim, 1992: Birr, 71). Her bir kulun ayıbını örten Allah Kıyâmet günü ayıbını örteceğini, Allah katında en büyük ecrin ise öfkesini yutmak olduğunu beyan etmiş ve: “Güçlü olan güreşte rakiplerini yenen değil, güçlü olan öfke anında nefesine hâkim olandır.” (*Buhârî*, 1992: Edeb, 76; *Muslim*, 1992: Birr, 30). “Kim kardeşinin bir günahla ayıplarsa, o günahı işlemeyen ölmez.” (*Tirmizî*, 1992: Zuhd, 53.) Buyurarak insanın öfke anında gözünün bir şey göremediği için dengeli davranamayacağını, dengeli davranışının ise ancak öfke denetimiyle gerçekleşebileceğini vurgulamıştır. Öfkesini kontrol edemeyen fertlerin hem alileri hem de toplumla huzur ve sukun içinde yaşamaları düşünülemez.

4.8.Sabırlı Olmak Sabrı Tavsiye Etmek

Hız. Mûsâ’nın (a.s.) risâleti karşısında O’nunla mücadeleye girişen sihirbazlar Allah’ın izniyle Hız. Mûsâ’nın gösterdiği mu’cizelerden sonra onun risâletini iman edip, tasdik eden sihirbazların iman etmeleri karşısında onları cezalandırmak isteyen Firâvûn’un zulmü karşısında kendilerine düşenin sabır olduğunu şöyle ifade etmişlerdir: “Dediler ki: “Biz mutlaka Rabbimize döneceğiz.” “Sen sırf, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde iman ettiğimiz için bize hınç duyuyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve müslüman olarak bizim canımızı al.” (A’râf, 7/125-126).

“Allah ve Rasûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.” (Enfâl, 8/46). “Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz, sabredenleri müjdele.” (Bakara, 2/155). “Sabret! Çünkü Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez.” (Hûd, 11/115). “And olsun zamana ki, insan gerçekten ziyân içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyânda değillerdir).” (Asr, 103/1-3). Zikrettiğimiz âyetler sabrın önemini ortaya koymaya kâfidir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) de: “Hiç kimseye sabırdan daha geniş ve daha hayırlı bir bağışta bulunulmamıştır.” (*Buhârî*, 1992: Zekât, 50). Buyurarak sabrın gerekliliğini vurgulamıştır.

4.9.Haksız yere Cana Kıymamak

Allah Tealâ Hız. Âdem’in (a.s.) iki oğlunun kurban sunuşlarını ve ilk katl (öldürme) hâdisesini şöyle beyân etmiştir: (Ey Muhammed!) Onlara, Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, “Andolsun seni mutlaka öldüreceğim.” demişti. Öteki, “Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder” demişti. “Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.” “Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip

cehennemliklerden olası. İşte bu zalimlerin cezasıdır.” Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu...” (Mâide, 5/27-30).

“Haklı bir sebep olmadıkça, Allah’ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.” (İsrâ, 17/33).

“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı Cehennem’dir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.” (Nisâ, 4/93).

Allah Tealâ, mezkûr âyetlerde haksız yere cana kıymayı hem Tevrat hem de Kur’an’da haram kılmış ve kasten öldürmenin cezasını da Cehennem olarak beyan etmiştir.

Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Haksız olarak öldürülen her kişinin kanından bir pay, Âdem’in ilk oğluna ayrılır. Çünkü o, insan öldürme çığırını ilk başlatan kişidir.” (*Buhârî*, 1992: Cenâiz 33, Enbiyâ 1, Diyât 2, İ’tisâm, 15; *Müslim*, 1992: Kasâme, 27; *Nesâî*, 1992: Tahrîm 1; *İbn Mâce*, 1992: Diyât, 1).

Peygamberimiz (s.a.s.) de: “Kim Allah’tan başka İlâh yoktur der ve Allah’tan başka ibadet edenleri inkâr ederse, o kimsenin malı ve kanı haram olur. Gizli hallerinin hesabı ise Allah’a âittir. (*Müslim*, 1992: İman, 37). Vedâ hutbesinde insan öldürmenin haram olduğu ifade etmiştir: “Şüphesiz, sizin kanlarınız ve mallarınız; bu gününüz, bu ayınız ve bu beldenizin haram olduğu gibi birbirinize haramdır.” (*Buhârî*, 1992: İlim, 37, Hacc, 132, Hudûd, 9; *Müslim*, 1992: Hacc, 147; *Tirmîzî*, 1992: Fiten, 6, *İbn Mâce*, 1992: Fiten, 2). Buyurarak iman ettikten sonra bir kimseyi öldürmenin haram olduğunu ifade etmiştir.

“İki Müslüman birbirine kılıç çektiği zaman, öldüren de ölen de Cehennem’dedir.” Buyurmuş, Ebû Bekre Nufey b. Hâris es-Sekâfî’nin: “Yâ Rasûlallah öldürenin durumu belli ama ölen niçin Cehennem’dedir?” sorusuna: “Çünkü o da arkadaşını öldürmek istiyordu.” (*Buhârî*, 1992: İman, 22, Diyât, 2, Fiten, 10; *Müslim*, 1992: Kasâme, 33, Fiten, 4; *Ebû Dâvûd*, 1992: Fiten, 5; *Nesâî*, 1992: Tahrîm, 29. Kasâme, 7; *İbn Mâce*, 1992: Fiten, 11). Buyurmuş, Müslümanların iftirâk yerine vahdeti öncelemeleri gerektiğine işaret etmiştir. Allah Tealâ’nın: “Mü’minlerden iki grup birbirleriyle çarpışarlarsa aralarını düzeltin.” (Hucurât, 49/9). Emri gereğince de tefrika yerine vahdeti tercih etmemiz gerekmektedir.

“Müslümanın kanı ancak üç şeyden birisi ile helâl olur. Zinâ eden evli, cana karşılık can, dinini terk eden ve İslâm toplumundan ayrılan kimse.” (*Buhârî*, 1992: Diyât, 6; *Müslim*, 1992: Kasâme, 6; *Ebû Dâvûd*, 1992: Hudûd, 1; *Tirmîzî*, 1992: Hudûd, 15). “Haram kan dökmediği müddetçe mümin, Allah’ın rahmetini ummaya devam eder.” (*Buhârî*, 1992: Diyât, 1). “Müslümana sövmek, fisk, öldürmek küfürdür.” (*Muslim*, 1992: İman, 28; *İbn Mâce*, 1992: Zuhd, 28, Fiten, 4). “Allah, müşrik olarak ölen ve kasten adam öldüren dışındaki bütün günahkârların suçunu bağışlar.” (*Nesâî*, 1992: Fiten, 6), Mü’mini öldürmek Allah katında dünyanın yok olmasından daha büyüktür.” (*Nesâî*, 1992: Tahrîmu’d-Dem, 2).

“Yedi helâk edici şeyden sakının: “Allah’a şirk koşturmak, büyü yapmak, haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın dokunulmaz kıldığı bir cana kıymak, yetim malı yemek, faiz yemek, düşmana toplu hücum yapılacağı sırada savaş meydanını terk etmek ve dürüst kadınları iffetsizlikle suçlamak.” (Buhârî, 1992: Vasiyyet, 23; Müslim, 1992: İman, 145). Hadisler haram olan kan dökmedikçe mü’minin Allah’ın rahmetinden uzak olmayacağını, cana, taarruz olmadığı sürece Müslümanın kanının helal olamayacağını, öldürmenin büyük günahlardan olduğunu beyan etmiştir.

4.10.Zarar Veren Bir Engeli Yoldan Kaldırmak ve Dinlenme Yerlerini Kirletmeme

İslâm dinin temel prensiplerinde biri olan temizliği sadece beden ve elbise temizliği olarak telakki edemeyiz, çevremizi de temiz tutmamız gereklidir. Peygamberimiz (s.a.s.) Mü’min sadece dilinden emin olunan değil eliyle yaptıklarından da emin olunan kişi olması gerektiğini: “Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden sâlim olduğu kimsedir.” (Buhârî, 1992: İman, 4, 5; Müslim, 1992: İman, 65; Tirmizî, 1992: Sıfatu’l-Kıyâme, 52). “Hangisi İslam’ın en efdalidir? Diye Rasûlullah’a (s.a.s.) soran bir adama: “Müslümanların senin elinden ve dilinden selâmette kalmasıdır.” Buyurmuştur. (Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1992: 2: 160.)

Ebû Hureyre, Rasûlullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “İman 60 küsür veya 67 küsür şu’bedir. Onun en efdali: “Lâ ilâhe illallah” sözü en ednâsı ise: “(İnsanlara) zarar veren taş, diken gibi şeyleri yoldan uzaklaştırmaktır. Hayâ da imanın şu’belerinden bir şu’bedir.” (Müslim, 1992: İmân, 58).

Mescide bevleden bir arabînin bu hareketi karşısında Peygamberimiz (s.a.s.): “Bevl ve kazurat yapmanın mescidler için uygun olmadığını belirttikten sonra bir adam çağırıp bir kova su ile orayı temizlemesini emretmiştir. (Muslim, 1992: Tahâret, 100).

Ömer Nasûhî Bilmen’in: “Yol üzerine, mescit kenarına, kabristana, durgun ve akarsulara, ırmak kenarlarına, ağaç altlarına, abdest bozmak kerihdir. Halkın göreceği bir yerde istibra yapması da âdâba, mürüvvete aykırıdır.” (Bilmen, Ö. N., 1985: 66). Yorumunu da imanın en ednâ derecelerinden birini: “İnsanlara zarar verenin, ortadan kaldırılması” (Müslim, 1992: İmân, 58). Olarak mütalaa edebiliriz.

4.11.Başkalarının Kusurlarını Araştırma ve Gıybet Etmekten Sakındırma

Allah Tealâ: “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.” (Hucurât, 49/12) âyetiyle zannı, başkalarının kusurlarını aramayı ve gıybet etmeyi yasaklamıştır.

Rasûlullah (s.a.s.) bir gün arkadaşlarına: “Gıybet nedir? Bilir misiniz?” Diye sordu. Sahâbe-i Kirâm: “Allah ve Resulü daha iyi bilir.” Dediler. “Gıybet, kişinin din kardeşini hoşlanmadığı bir şekilde anlatmasıdır.” Buyurdu. Bir sahâbî: “Ey Allah’ın Rasûlü: “Anlattığımız şeyler bu insanda varsa, yine de gıybet etmiş olur muyuz? “Eğer

söylediğiniz kusur onda varsa, gıybet etmiş olursunuz. Ama söylediğiniz husus onda yoksa bu durumda iftira etmiş olursunuz.” Buyurdu. (*Müslim*, 1992: Birr, 70; *Ebû Davûd*, 1992: Edeb, 35).

“Allah’a ve ahiret gününe inanan, ya hayır söylesin ya da sussun.” (*Buhârî*, 1992: Edeb, 31, 85; *Müslim*, 1992: İman, 74. *İbn Mâce*, 1992: Fiten, 12). “Koğuculuk yapan, Cennet’e giremez.” (*Buhârî*, 1992: Edeb, 50; *Ebû Dâvûd*, 1992: Edeb, 33; *Tirmizî*, 1992: Birr, 79). “Zandan sakınınız, Zan sözlerin en yalanıdır.” (*Müslim*, 1992: Birr, 28) bu ve buna benzer hadisler bize hayır söylemeyi, gereksiz söz söylememeyi, dilin âfetlerinden biri olan gıybet etmemeyi emretmiş: “Dilini koruyanın kurtulacağını” haber vermiştir. (*Tirmizî*, 1992: Sıfatu’l-Kıyâme, 50).

4.12.Zinâ ve Diğer Sapkınlıklardan Alıkoymak

Allah’ Tealâ: “Lût’u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: “Sizden önce âlemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz?” “Hakikaten siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.” Kavminin cevabı ise sadece: “Çıkarın bunları memleketinizden! Güya onlar kendilerini fazla temiz tutan insanlar!” demek oldu. Bunun üzerine biz de onu ve karısı dışında aile fertlerini kurtardık. Karısı ise azap içinde kalanlardan oldu. Onların üstüne bir azap yağmuru yağdırdık.” Bak, suçluların âkıbeti nasıl oldu.” (A’râf, 7/80-84). “Ve zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.” (İsrâ, 17/32). Ayetleriyle hem eşcinselliği hem de zinayı yasaklamıştır.

Peygamberimiz (s.a.s.) ise Mü’minin zinâ gibi çirkin bir eylemden uzak durması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “Mü’min olduğu halde zina etmez, hırsızlık yapmaz. Mü’min olduğu halde içki içmez.” (*Müslim*, 1992: İman, 104). Ebû Hureyre’den rivayet edilen bir hadiste: “İnsanı en çok Cehennem’e sokan nedir? Diye Rasûlullah’a (s.a.s.) sorulduğunda: “Ağız ve ferç (namus)” (*Tirmizî*, 1992: Birr, 62) cevabını vermiştir.

İnsanın ağız ve namusu korumak gibi hem kendini hem âilesini hem de toplumunu koruyabileceği 2 temel esas vardır ki bu iki esas, sağlıklı ve huzurlu nesillerin yetişmesinde de ahlâkın temel iki vasfı olarak telakki edilebilir.

Sonuç

Allah Tealâ’nın Kur’ân-ı Kerîm’de bildirdiği ahlâkî kural ve kâidelerin yanında Hz. Peygamber de (s.a.s.) hadislerinde bildirilmiş olduğu bazı ahlâkî kural ve kâideler de vardır. Ahlâkî konularda Kur’ân ve hadislerin içeriklerinin birbiriyle uyum arz ettiğini, bu uyumun hem ferdin hem de toplumun yaşamında önemli yere sahip olduğunu söylememiz mümkündür.

Ahlâkî konularda Kur’ân ile Sünnet, temel ilkeleri ortaya koymaktadır. Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerin ortaya koyduğu ahlâkî kural ve kâidelerin Müslümanların hem dünya hem de âhiret saadetlerini temin için var olduğundan İslam dini için bu iki kaynağın da ne kadar önemli olduğu ve Müslümanlar için hayatiyet taşıdığı göz ardı edilemez.

Peygamberimizin (s.a.s.), *İslâm Tarihi*'nde "Ashâb-ı Suffa" diye tesmiye edilen ve dünyada emsâli görülmemiş güzîde bir topluluğa rol-model olması sayesinde hem derûnî hem de zâhiri fetihlere imza atan ideal bir nesil yetiştirme modelinde olduğu gibi Peygamberimizin güzel ahlâkını ölçü olarak yaşayan ve yaşatan insanlardan müteşekkil: "Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'tan kork. Kötülük işlersen, hemen arkasından iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün. İnsanlarla güzel geçin!" prensibini düstur edinen fertlerin, meydana getirdiği bir toplumun pek çok problemi çözebileceğini düşünüyoruz.

Kaynakça

- Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (2011). (terc. Halil Altuntaş, Muzafer Şahin), 12. Baskı Ankara. Yenigün Matbaacılık.
- Ali Müttakî el-Hindî, (1993). *Kenzu'l-Ummâl fî Suneni'l-Akvâl ve'l-Efâl*, Beyrut. Müessesetu'r-Risâle.
- Arıkan, Yaman, (1977). *İslâm Ahlâk ve Fazîleti*, İstanbul. Gül Matbaası.
- Bilmen, Ömer Nasûhî, (1985). *Büyük İslam İlmihâli*, İstanbul. Bilmen Yayınları.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul. Çağrı Yayınları.
- Çetintaş, İbrahim, "İslâm Medeniyetinin Kırılan Dinamiği Ahlâk", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014.
- Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, (1992), *Sunen*, İstanbul. Çağrı Yayınları.
- Ebû Dâvûd Süleyman b. El-Eşas, (1992). *Sunen*, İstanbul. Çağrı Yayınları.
- Ebû Hanîfe, (1382/1962). *Musned*, (takdim ve tahkik: Safvetu's-Sakâ).
- Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Mukrim b. Manzûr, (1410/1990). *Lisânu'l-Arab*, Beyrut. Dâru Sâdır.
- el-Hatîb el-Bağdâdî Ebû Bekr Ahmed Ali b. Sâbit, (1414/1994). *el-Câmi' li-Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi'*, 1-2, (tahkik: Muhammed Accâc el-Hatîb, Beyrût, Muessetu'r-Risâle.
- Hemmâm b. Munebbih, (1966). *Hadîs Mecmûası*, (çev: Ragıp İmamoğlu), Ankara. Doğu Matbaacılık.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, (1192), *Sunen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Kılıç, Recep, (2013). "Ahlâk", *İslâmiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, Ankara. Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Mâlik b. Enes, (1992). *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Feyrûzâbâdî, (1407/1987). *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrût, Muessetu'r-Risâle.
- Muslim b. el-Haccâc, (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul. Çağrı Yayınları.
- en-Nesâî Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb, (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul. Çağrı Yayınları.

- Özön, Mustafa Nihat, (1983). *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*, “Ahlâk” maddesi 3. baskı, İstanbul. İnkılap ve Aka Yayınları.
- et-Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, (1988), *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, (1992). *Sunen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.